

Драги МАЛИКОВИЋ

КАЧАЧКИ ПОКРЕТ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ 1922–1924.*

У овом раду се говори о деловању албанских качака на територији Косова и Метохије од 1922. до 1924. године. Иако организационо разбијен у ранијим годинама, покрет вођен од стране Косовског комитета из Тиране и под вођством његових главних протагониста Бајрама Џурија и Хасана Приштине осећао се на косовскометохијским просторима и у горе назначеном времену. Он је после 1921. године више лично на пљачкашко-разбојнички покрет, али је његова политичка компонента, усмерена ка стварању јединствене албанске државе „на свим просторима на којима је живио већински албански живаљ“ и даље била врло присутна. Погибија једног од његових главних протагониста на Косову и Метохији Азема Бејте августа 1924. године даље ће дестабилизovati овај покрет, па ће и акције његових припадника после тог времена на косовскометохијским просторима бити ређе и мање опасне.

Кључне речи: качаци, одметници, Албанци, Срби, Косово и Метохија

Услед све чешћих и организованијих акција југословенских жандармеријских и војних снага, операције албанских качака су од 1922. године на читавој територији Косова и Метохије постале ређе и мање организоване. Тај покрет је ранијих година био разбијен на већи број неједнаких и слабо повезаних група.¹ Међутим, упркос

* Рад ће се објавити у две свеске Баштине. У овој се говори о албанском качачком покрету 1922. године. Апстракт и резиме ће се, међутим, дати јединствено – идентично у оба дела текста.

¹ О качачком покрету на Косову и Метохији 1918–1922. године детаљније видети код: Д. Маликовић, *Качачки покрет на Косову и Метохији 1918–1924*, Новопазарски зборник 25, Нови Пазар 2001, 231–257.

предузетим мерама од стране југословенских полицијских и војних снага, акције албанских качака су и у времену од 1922. до 1924. године на читавој косовско-метохијској територији и даље биле приметне и не тако ретке.

*Албански качачки њокрејѝ на Косову и Мејѝохији
ѝоком 1922. године*

За слабљење албанског качачког покрета почетком 1922. године његови прваци и италијанска влада су оптуживали званичну владу у Тирани. Зато су, по вестима из Скадра, 7. марта те године албански плаћеници, снабдени италијанским оружјем и муницијом, кренули са јачим формацијама на Тирану, са намером да на тај начин збаци националистичку владу Џафера Ипиме, наводно због тога што није хтела да и даље служи интересима италијанске политике на тим територијама.²

А две недеље касније, десет већих група наоружаних албанских качака прешло је ноћу реку Дрим код села Крамовика и пребацило се на југословенску територију. Качаци су се одмах по преласку на југословенску територију поделили у више група и кренули кроз тамошња села. За њима је послата потера локалне жандармерије и војске. Истога дана (19. марта), једна већа група албанских качака прешла је из неутралне зоне на југословенску територију у Срезу Ђаковичком и одмах напала на село Бабајбокс. Одред југословенских жандара, који је био послат у потеру за качацама, сукобио се са њима у самом селу. Последњи извештаји су говорили да су се качаци брзо повукли из села, оставивши за собом пет мртвих и више рањених припадника. Борба је међутим настављена ван села. Не зна се и колико је жртава било на страни граничара, којима је начелник Метохијског округа одмах послао појачање.³

По споразуму са Хасан бегом Приштином, у Албанију је почетком 1922. године дошао већи број бугарских комита са шефовима: Протогеровом, др Пенчевом, Коцаговым, Христовом и још неким на челу. Требало је да они заједно са албанским качацама и пљачкашима упадну на југословенску територију. Међутим, с пропашћу снага

² Политика, бр. 4977 од 7. III 1922.

³ Политика, бр. 4996 од 21. III 1922, 2.

Хасан Приштине, које су нападале на Тирану, пропао је и њихов споразум са бугарским комитским вођама. Влада из Тиране је почела да их прогони и они су, напустивши све своје људе, побегли у Италију, одакле су били пребачени у Албанију. Једини међу њима који није имао довољно времена да се спаси био је комитски војвода Димко Бужба. Њега су албанске власти у Подграду ухапсиле, у тренутку када се спремао да побегне у Италију. Приликом хапшења код Бужбе је пронађено 30.000 италијанских лира. Остављени потпуно сами, бугарске комите су дошли у врло тежак положај. Не могавши ни напред ни назад, они су се разбежали по албанским кршевима, очекујући да им њихови изасланици, које је албанска влада упорно хапсила, издејствују дипломатским путем спасење и повратак у Бугарску. По казивању, дотад ухапшених бугарских комита је у Албанији било око три стотине.⁴

А средином маја, према извештају југословенских пограничних власти, дуж албанске границе, дошло је из Албаније у село Јуник, у неутралној зони, 1.500 албанских одметника. Сви ти одметници, међу којима је било и око 400 њих са југословенске територије, пребегли су били у неутралну зону из страха од потере коју су организовале трупе Владе из Тиране. Са њима је пребегло у Јуник и 300 бугарских комита, које је био довео у Албанију и одмах затим и напустио Пенчев, један од главних њихових заповедника. На челу тих албанских качака налазили су се Садри Крогар и Азем бег. По казивању неких сељака, који су били дошли из Јуника на југословенску територију, одметници су се били одлучили да ту дају отпор трупама које је албанска влада послала против њих. У ту сврху они су одмах почели да граде утврђења и да копају одбрамбене ровове око села. Становништво је из страха од качака још исте ноћи побегло у шуму.⁵

Према извештајима југословенских пограничних власти, такође од 19. маја, дуж неутралне зоне одмах је дошло до сукоба албанских одметничких снага и војске Владе из Тиране код села Јуника.

⁴ Политика, бр. 5039 од 4. V 1922.

⁵ По другом извештају, албански побуњеници су позвани да дођу у Јуник па да одатле пруже заједнички отпор владиним снагама из Тиране. Исто тако, они су позвали и Бајрам Цурија да им са својим снагама притекне у помоћ (Политика, бр. 5048 од 14. V 1922).

Око четири часа ујутру, југословенске пограничне снаге око Јуника чуле су јаку митраљеску паљбу. Са мањим прекидима та паљба је трајала све до 8 часова пре подне. Око 10 часова, дошло је на југословенску територију неколико сељака из околине Јуника. Они су пренели информацију да је још око два часа пре пола ноћи дошло пред Јуник једно извиђачко одељење владиних трупа. Примећено од одметничких предстража, које су одмах припуцале из пушака, оно се одмах повукло, али се већ после пола часа вратило бројно много јаче. Онда је извршило јуриш на одметничке предстраже, које су такође биле појачане, али је било одбијено. Одмах затим јуришали су и одметници и тако се развила борба у којој су, по причању истих сељака, обе стране употребљавале и митраљезе. На крају сељаци су изјавили да је долазак владиних трупа очекиван у подне.⁶

Бројно слабије, снаге Владе из Тиране повукле су се 18. маја из неутралне зоне у Албанију, где се и очекивао долазак главног дела војске. Повлачење владиних снага искористио је заповедник побуњеничких формација Исни Цури, синовац Бајрама Цурија, и са војском је упао у албанску варошицу Круму, коју је пре тога напустио њен управник Пренк Јаку са својом војском и властима. Албанска власт се била повукла у Бицан, а Прен Јаку са својим трупама одступио је на положаје Шимширово брдо, Цине и Доне. Одмах затим (исто 18. маја), снаге тиранске владе напале су положаје Исни Цурија и његове трупе. Борба је трајала цео дан, а завршила се тако што су владине трупе поново заузеле Круму. После изгубљене битке Исни Цури се са својих 500 људи, колико му је остало од 800, повукао пут Јуника, где је намеравао да се састане са Бајрамом Цуријем и да пружи отпор владиним снагама.⁷

Албански побуњеници су 20. маја намеравали да нападну и сам Јуник и да се на тај начин склоне на југословенску територију. У ту сврху Барјам Цури је на југословенску територију био послао и неке своје људе, са циљем да придобију тамошње муслиманско становништво за предстојеће акције. Југословенско Министарство унутрашњих дела је поседовало више поузданих информација, по којима су

⁶ Политика, бр. 5053 од 19. V 1922.

⁷ Политика, бр. 5054 од 20. V 1922, 3.

Бајрам Цури и Азем бег намеравали да у околини Јуника сачекају трупе Исни Цурија, па да заједничким снагама нападну на Призрен.⁸

Вести о походу на Призрен Бајрам Цуријевих, Азем бегових и Иснијевих качака, током 21. маја биле су све извесније. Наиме, муслиманско становништво по селима у близини неутралне зоне пријављивало је тамошњим југословенским властима честе посете њиховој територији истакнутих албанских качачких првака. Тројица таквих првака посетили су територију Призренског среза и током 20. маја.⁹

Легалне снаге албанске владе намеравале су да током друге половине маја 1922. године разоружају наоружано албанско становништво и у околини Скадра. Међутим, тамошње становништво је одбило да се разоружа. Због тога је у самом Скадру дошло до неколико инцидената. Било је и неколико оружаних сукоба у којима је на страни становништва и на страни владиних трупа било жртава. Очекивали су се и нови нереди, пошто су владине трупе биле добиле наређење да оружаном силом изврше разоружање. Трупама које је требало да изврше то наређење било је послато појачање. „Политикином“ извештачу из Подгорице нису били познати разлози због којих је становништво Скадра и околине одбијало да преда оружје.¹⁰

Наредни извештаји нису потврдили вест коју је 22. маја добило југословенско Министарство унутрашњих дела о томе да су у Албанији, у борбама између владиних трупа и качачких снага ови други имали превагу и да су италијанске трупе окупирале Скадар. Борбе су се тамо, несумњиво, водиле али су у њима снаге тиранске владе имале успеха, а у Скадру су се налазили само италијански војници који су обезбеђивали чланове италијанске комисије за разграничење. Истовремено су из Скадра стизале готово свакодневне вести о борбама које су се око територије племена Краснићи водиле између војске тиранске владе и качачких снага на челу са Бајрамом и Исни Цуријем. Али, како је то бојиште било удаљено од Скадра, многи од приспелих извештаја се нису могли проверити. Многи од тих извештаја нису били повољни за снаге тиранске владе и слати су преко италијанског конзула у Скадру. Агенти италијанског мајора Перихо-

⁸ Политика, бр. 5055 од 21. V 1922, 2.

⁹ Политика, бр. 5056 од 22. V 1922, 3.

¹⁰ Политика, бр. 5056 од 22. V 1922, 3.

нија, који је вршио дужност италијанског конзула у Скадру, слали су многе нетачне извештаје на југословенску територију са циљем да дискредитују Ахмед бега, који „као осведочени патриота“ није хтео да служи циљевима италијанске политике у Албанији. Последњи извештаји о борбама код Краснића су тврдили да су владине трупе потукле снаге Исни Цурија код Круме и да су они оставили на бојишту око 50 мртвих. Исто тако, у борбама код Краснића владине трупе су заробиле седам качачких побуњеника, међу којима се налазио и Мазун, Бајрам Цуријев бајрактар из Краснића.¹¹

У времену од 3. до 5. јуна, снаге Владе из Тиране успеле су да, после седмодневних огорчених борби код метохијског села Бицана, потуку побуњеничке снаге Бајрама Цурија. Сам Бајрам Цури се са преосталим одељењима својих снага повукао у Краснић, одакле је мислио да пружи последњи отпор владиним снагама.¹²

Албанска влада је 8. јуна у вези са последњим сукобима изда-ла званично саопштење. По њему, владине трупе су биле ушле у Красниће, иначе базу Бајрама Цурија и његових снага. Побуњеничке формације Хасана Приштине и Мустафе Кроје су се у то време биле повукле у правцу села Драгубиса са намером да пређу у бугарску или да се предају југословенским властима. Бајрам и Исни Цури склонили су се били у област Шаље, а снаге југословенске војске пратиле су њихово кретање.¹³

Упоредо са овим војним акцијама на граници са Албанијом, албански качаци су средином 1922. године наставили са својим акцијама и у осталим деловима Косова и Метохије. Тако је 10. јуна око 6 часова увече једна јака чета албанских качака пресрела на путу између Приштине и села Голца три голачка трговца. Када су се трговци нашли пред бусију, били су дочекани пушчаним плотуном. Двојица трговаца погинула су на лицу места, а трећи је био тешко рањен. По казивању српских сељака из околине, одметници који су извршили ово разбојништво дошли су из Албаније.¹⁴

¹¹ Политика, бр. 5060 од 26. V 1922, 2.

¹² О Бајрам Цуријевом поразу и о његовом повлачењу у Красниће, југословенско Министарство унутрашњих дела добило је 1. јуна и званични извештај (Политика, бр. 5068 од 3. VI 1922).

¹³ Политика, бр. 5074 од 9. VI 1922.

¹⁴ Политика, бр. 5075 од 12. VI 1922.

Једна група албанских качака упала је 11. јуна и у Источки срез. Исте ноћи одметници су напали на кућу Анђе Милић, удовице из села Добруше. Опљачкали су јој целу кућу и одвели сву стоку. Пред зору, разбојнике је срела на путу између села Врела и Радавца једна жандармеријска патрола, која је већ била сазнала за разбојништво. У борби, која је одмах отпочела, жандари су тешко ранили тројицу качака а остали су преко брда Дудеша поново побегли у Албанију. Бежећи испред потере, на чијој страни није било жртава, разбојници су напустили сву опљачкану стоку.¹⁵

Неколико дана после тога (17. јуна), борбе снага тиранске владе са побуњеничким формацијама Бајрама и Исни Цурија у Краснићу су настављене са видним успехом владиних снага. Бајрам и његов синовац Исни Цур повукли су се у неутралну зону у правцу Призрена.¹⁶

А дан касније, стигли су у Тирану изасланици албанских побуњеничких снага. Они су ту били дошли ради вођења преговора са тиранском владом о предаји побуњеника. Албанска влада је примила пристигле изасланике и одмах су отпочели преговори. Изасланици су том приликом изјавили да ће сви побуњеници положити оружје ако им тиранска влада буде дала гаранције да неће ни једног од њих узети на одговорност, и ако свима одмах буде дала сва она права која су већ уживали присталице њеног режима. Тиранска влада је прихватила тражене услове и обавезала се да их све испуни онако како су то они преко својих изасланика захтевали. По истом договору, требало је да побуњеници предају своје оружје најдаље до 1. јула.¹⁸

Према службеном извештају југословенских пограничних власти дуж албанске границе, 19. јуна прешло је из Албаније, преко планине Ругове, у неутралну зону 200 албанских качака под вођством Азема Бејте и браће Омера и Рама Феровића. Одметници Азема Бејте склонили су се у село Јуник. Мештанима, чије су куће одметници заузели, наредио је Азем да се раселе по околним селима.¹⁸

У то исто време (23. јуна), по извештају из Призрена, одметничке снаге албанских качака под вођством Бајрама и Исни Цурија,

¹⁵ Политика, бр. 5077 од 14. VI 1922.

¹⁶ Политика, бр. 5081 од 18. VI 1922.

¹⁷ Политика, бр. 5084 од 21. VI 1922, 2.

¹⁸ Политика, бр. 5084 од 21. VI 1922, 2.

успеле су да се из неутралне зоне пребаце на југословенску територију између Ђаковице и Призрена. Тим поводом југословенским полицијским и војним властима издато је било наређење да организују потеру, да би похватили побуњенике. Бајрам и Исни Цур имали су намеру да се преко југословенске територије пребаце у Бугарску, где им је вођство тамошњег комитског комитета намеравало да врати гостопримство које су они раније указивали бугарским комитама у Албанији.¹⁹

За разлику од својих најистакнутијих вођа, неки од албанских качачких првака су се одлучили за предају југословенским властима. Тако су се 4. јула код села Вусања југословенским пограничним властима предали албански качачки прваци: Мустафа Кроја, Зеф Шукану, иначе капетан из Скадра, Јусуф Агелези из Тиране и још неколико других вођа и албанских побуњеника. Ова група албанских побуњеничких вођа, а блиских сарадника италијанске владе, била је приморана на предузимање овог корака јер на другој страни нису могли избећи. Сви они су одмах били стављени под јаку стражу док се не реши питање њиховог коначног статуса.²⁰

Ни у времену кад су били организационо разбијени и под ударцима владиних снага из Тиране, албански качаци на просторима Косова и Метохије нису престајали са предузимањем одређених војних акција. Тако је 25. јула око пет часова после подне крстарећи вод жандармерије Метохијског округа са наоружаним мештанима Ракошке општине у Срезу источком, претресајући околне шуме, наишао на групу од 12 до 15 албанских качака. Борба је трајала читав сат. У тој борби погинула су четири одметника, чији идентитет није био утврђен. Мисли се да су качаци имали више погинулих, судећи по крвавим траговима који су ишли у правцу у којем су се они разбежали. Од потере лакше су били рањени жандармеријски наредник Ђорђе Арсић и жандар Општине ракошке Даут Даутовић.²¹

Командант косовске дивизијске области известио је августа 1922. године владу у Београду да до потпуног уништења качачког покрета на Косову и Метохији није дошло зато што су те формације уживале отворену подршку званичне албанске политике. Са те стра-

¹⁹ Политика, бр. 5087 од 24. VI 1922.

²⁰ Политика, бр. 5098 од 5. VII 1922, 2.

²¹ Политика, бр. 5121 од 26. VII 1922, 2.

не, по истом извештају, није постојала ни најмања воља да се њихове акције сузбију јер се знало да су они радили за рачун Италије. Штавише, албанска влада је преступнике примала и у државну службу, „у коју није био примљен само онај који није хтео да буде државни чиновник“. Сузбијању албанских качака нису помогли ни преговори представника југословенске владе са виђенијим представницима тог покрета, тренутно смештеним у Албанији: Бајрамом и Исни Цуром. Центар качачког покрета на тлу тадашње Краљевине СХС била су места Јуник и Батуша. У тим местима налазила се и већина качачких првака, док су остали боравили у околним планинама и бачијама. Од виђенијих албанских одметника августа 1922. године у Јунику су се налазили: Азем Бејта са 60 другова, Садик Рама са исто толико истомишљеника, Аџо Феровић и Таир Ељшани са по 40 одметника. У Јунику се тада налазило још око 200 албанских одметника, а у околним планинама до 600 њих.²²

Интересантно је напоменути да се Азем Бејта са својом дружином кретао у Шаљи, Круми и околини Тиране. Изгледа да је он, налазећи се у тој зони, служио као веза члановима Косовског комитета са југословенске територије и оних који су у Албанији боравили, било као качаци, било као државни представници. Вест да су 10. августа у Јунику код Азема Бејте боравили шесторица бугарских комитета делимично је била потврђена, а накнадни извештај је гласио да су код Бејте била „два хришћанина“ из околине Ораховца. Позивање албанских качака на сарадњу са бугарским комитама у Македонији, а затим и састанак Исни Цура са делегацијом истомишљеника из Бугарске, потврђује посредничку улогу Азема Бејте. У циљу успостављања сарадње са бугарским комитама у Македонији, албанска влада је почетком 1922. године по Азему Бејти слала поверљиву пошту Бајраму и Исни Цурију.²³

Југословенске власти нису очито ни током августа 1922. године биле у стању да спрече сталне пљачкашке упаде албанских качач-

²² Архив Југославије (у даљем тексту = АЈ), Министарство унутрашњих дела (у даљем тексту = МУД), ф. 181, 670–672, извештај команданта Косовске дивизијске области од августа 1922; Д. Маликовић, *Качачки покрет на Косову и Метохији*, 254–255.

²³ АЈ, МУД, ф. 181, 670–671, извештај команданта Косовске дивизијске области од августа 1922.

ких група на њену територију. У планини Ругови посвађали су се 7. августа качаци из околних села. У свађи дошло је и до пушкарања и том приликом је погинуо вођа руговских качака Ујкаш Шујтова а један други албански одметник је био тешко рањен.²⁴ А 12. августа прешло је на територију Среза источног око 15 качака, а у Ругову око 200 њих. Ови одметници су углавном пљачкали оно што им је било потребно за живот па су се са већим пленом враћали у своје базе на територију Албаније. Део њих остајао је на југословенској територији, код својих рођака који су их чували.²⁵

О стању качачког покрета у околини Косовске Митровице известио је почетком друге половине августа 1922. године син Исе Бољетинца, Бајазит, иначе коњички потпоручник југословенске војске. Он је у то време у пратњи изасланика Министарства спољних послова, Пунише Рачића, посетио околину Косовске Митровице. Тамошњи начелник округа Банић одмах им је саопштио да су у месту Бољетини пре неколико дана у сукобу са качацима погинула два жандара. Зато је изасланик Рачић, у пратњи неколико жандара и једног тамошњег чиновника, посетио место погибије поменутог жандара. У Бољетину делегација је наишла на качачке колибе и опрему. Изасланик Рачић је наредио да се те колибе запале, а начелник Митровачког округа је касније похвалио овакав поступак, истичући да је тај крај по качачким акцијама на тлу Косова и Метохије „био најистакнутији“.²⁶

У ово време поједине разбијене групе албанских качака и даље су спроводиле своје пљачкашке акције по готово свим областим Косова и Метохије. Једна група њих је 30. августа, на челу са Сем Алијом, из неутралне зоне прешла на југословенску територију и напала на кућу Лазара Алапића, имућног српског домаћина из метохијског села Јошанице у Срезу источног. Чим су разбили врата и упали у кућу, разбојници су убили и опљачкали Лазара и његовог брата Зулбера, а затим су им запалили све штале и побегли. Начелство Среза ис-

²⁴ Политика, бр. 5133 од 9. VIII 1922.

²⁵ АЈ, МУД, ф. 181, 670–671, извештај команданта Косовске дивизијске области од августа 1922; Д. Маликовић, *Качачки покрет на Косову и Метохији*, 255.

²⁶ АЈ, МУД, ф. 181, 670–672, извештај Бајазита Бољетинца од 11. августа 1922.

точког организовало је одмах за разбојницима потеру, али им она није могла ући у траг.²⁷ Истога 30. августа у 7 часова ноћу на путу између метохијских села Врела и Љубожде, такође у Источком срезу, албански качаци су напали Мустафу Пајову, општинског службеника из села Љубожде, и његовог комшију Барда Абдуловића, који су се те вечери враћали из села Врела кући. Напад је био извршен из заседе поред пута – и када су нападнути наишли, на њих је одмах осулта палба из пушака. Иако рањен, Мустафа је заједно са Бардом одговорио на напад, и уз помоћ околних мештана натерао је нападаче да се повуку.²⁸

Албански качаци су 3. септембра 1922. године на путу између села Белог Поља и Презнице напали и убили Селима Омеровића из села Презница. Омеровић је убијен из заседе а потом је опљачкан.²⁹ Истога дана, између 6 и 7 часова, на главном путу Пећ – Косовска Митровица, на три километра од Пећи из заседе су убијени Саво Стеванчевић, угледни трговац из Пећи, и његов рођак Димитрије Дончић, из села Брестовика. Вест о њиховом убиству изазвала је у Пећи велико узнемирење. Неки грађани су говорили да су Стеванчевић и Дончић пали као жртве освете једног високог представника локалне власти у Пећи, против којег су обојица сведочили у једној судској афери у коју је био умешан и тај високи чиновник. На ову вест Министарство унутрашњих дела је у Пећ одмах упутило једног свог инструктора са задатком да утврди узрок злочина и узме исказе грађана Пећи о њему.³⁰

У ово исто време (6. септембра), из Скадра је јављено да је по наређењу владе у Тирани у области Краснића био упућен један батаљон владине војске под командом Пренк Јаке, са задатком да очисти северну Албанију од албанских качака који су се из неутралне зоне поново били пребацили у те крајеве. Борбе са качацима одмах су отпочеле око територије Краснића, Гаша и Шаље.³¹

Само два дана касније, три албанска одметника: Муслим Рустеми, Ђем Садри и Дед Симон, сви из Среза Ђаковичког, напали су и

²⁷ Политика, бр. 5157 од 2. IX 1922, 2.

²⁸ Политика, бр. 5157 од 2. IX 1922, 2.

²⁹ Политика, бр. 5160 од 5. IX 1922, 4.

³⁰ Политика, бр. 5160 од 5. IX 1922, 4.

³¹ Политика, бр. 5163 од 8. IX 1922, 1.

заклали Милосава Живковића, сељака из села Плочника у Срезу ражањском, код кога су били на стану. Злочинци су после убиства побегли али су одмах били ухваћени. На саслушању су изјавили да су Милосава убили због тога што су се бојали да их не прокаже властима пошто су сва тројица били војни бегунци.³² А познати качак Ковског округа Ахмет Салија, који је до тада извршио више од двадесет злочина, упао је 10. септембра у 7 часова ноћу са својих 12 другова у село Мијалиће, у Вучитрнском срезу и том приликом је убио и опљачкао кмета тога села. После тога, нападачи су упали у кућу браће Рустадића, имућних домаћина из истог села. Нападачи су опљачкали све укућане, а домаћине Исмета и Мехмеда ухватили су и везане одвели у планину Чичавицу. Тамо су их одмах уценили са 90 златних лира. Обојица су морали да пристану на уцену, а пошто су је платили, били су пуштени кућама. Осим поменутог Ахмета Салије, браћа Рустадић су међу качацима препознали и Мемета Радишевца, озлоглашеног и уцењеног качака из Дреничког среза, и Бећира Муласка, такође уцењеног разбојника из Вучитрна.³³

Једна велика група албанских одметника из неутралне зоне, на челу са Аземом Бејтом, напала је 29. октобра на војну посаду у селу Руднику у Звечанском округу. У борби која се одмах отворила и која је трајала пуна три часа војници су приморали нападаче да се повуку. Повлачећи се нападачи су наишли код села Белице у Дреничком срезу на једну жандармеријску патролу, и у борби која се отворила тешко су били рањени: вођа жандармеријске патроле пуковник Ђорђе Арсић и жандармеријски редов Станоје Марковић, као и сељаци Тома Михаиловић и Величко Вујичић из Среза источког, који су се у борби били придружили жандармима. Жандар Марковић и сељак Михаиловић убрзо су подлегли повредама а остали су били пренети у болницу у Пећ. Од нападача погинуо је један, док су тројица лакше рањени. Начелства Призренског, Звечанског и Метохијског округа одмах су послали потере за одметницима, којих је, по причању жандара и околних мештана, било преко 200.³⁴

У другој недељи новембра (10. новембра), међународна комисија која је вршила разграничење албанске граничне линије на секто-

³² Политика, бр. 5162 од 10. IX 1922, 4.

³³ Политика, бр. 5168 од 13. IX 1922, 3.

³⁴ Политика, бр. 5210 од 3. XI 1922, 3.

ру Скадарско језеро – Баковица завршила је свој рад и са терена се вратила у Скопље. На истом сектору, по одлуци комисије од 16. новембра, требало је да буде укинута тзв. „неутрална зона“. После те одлуке, дуж југословенско-албанске границе је остао још само узак појас од 500 метара с једне и друге стране, и то док се не израде гранични знакови. Укидањем неутралне зоне у назначеном крају отвара се могућност југословенским и албанским војним властима да могу да наставе гоњење албанских качачких вођа: Бајрам Цура, Хасан бег Приштине и других, који су се несметано кретали на овој територији.³⁵

Према службеном извештају југословенских пограничних власти према Албанији од 22. новембра, качачки првак Каљош Зајас, који је две године раније напао и опљачкао српско село Тајмиште, и Бајрам Цури, припремали су се да са својих 60 људи, колико их је још било остало, нападну југословенску границу према Јунику. Због тога су југословенске војне власти одмах наредиле да се појача гранична линија на том месту. Каљошеви и Цурови људи су 22. новембра у рану зору на два места напали југословенске пограничне страже, које су се, као бројно слабије, морале повући дубље на југословенску територију. По приспелој весту, нападом су командовали лично Каљош Зајас и Бајрам Цури, а тачан број нападача није могао бити утврђен.³⁶

У селу Јунику, у бившој неутралној зони, између Албаније и југословенске Краљевине окупило се крајем децембра 1922. године неколико најутицајнијих албанских качачких првака. Међу њима су се налазили: Бајрам Цури, Садик Рама, Мехонић, Исни Цури, Азем Бејта и многи други.³⁷ Према извештајима југословенских пограничних власти, у Албанији се тада налазио и бугарски комитски војвода Чаулев са својим људима. Они су се кретали и крили по селима у близини Тиране.³⁸

Вође албанског качачког покрета који су боравили на територији неутралне зоне и неколико бивших црногорских официра који су се још 1919. године одметнули од југословенских власти послали

³⁵ Политика, бр. 5228 од 12. XI 1922, 4.

³⁶ Политика, бр. 5239 од 23. XI 1922, 1.

³⁷ Политика, бр. 5269 од 23. XII 1922, 4.

³⁸ Политика, бр. 5270 од 24. XII 1922, 3.

су 26. децембра једног свог курира са писменој поруком југословенским властима и захтевом да се поведу преговори о њиховој предаји. Пограничне југословенске власти упутиле су одмах ово писмо Министарству унутрашњих дела да оно да своје мишљење о томе има ли места за овакве преговоре и ако има, ко би требало да их води и под каквим би се условима примили на југословенској територији вође албанских побуњеника и њихове присталице, који су очигледно после неуспелих преговора са представницима тиранске владе били приморани и на овај последњи корак.³⁹

Dragi Maliković

THE KACHAK MOVEMENT IN KOSOVO AND METOHİJA
FROM 1922–1924

The widespread Kachak Movement in Kosovo and Metohija in the time period of 1922-1924 endeavored to reorganize its devastated organization. The leaders of the movement – Bajram Curi and Hasan Pristina were struggling to gather their political supporters around the project of the Greater Albania. That was not easy because at the time, they faced the tough reaction of official Yugoslav army and police. Even in Albania the local government tried to keep under control the movement. For that reason, the activities of the supporters of the Greater-Albanian idea were sporadic and not synchronized within the territory of Kosovo and Metohija throughout the period. The most dangerous were the activities of Azem Bejta group from Drenica region. Bejta was connected with the Kachak forces from both Albania and Yugoslavia, and his death in 1924 the movement weakened, but the individual activities continued.

Key words: Kachaks, Rebels, Albanians, Serbs, Kosovo and Metohija

³⁹ Политика, бр. 5274 од 28. XII 1922, 3.